

СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

УДК 005.35:061.1

Ворончак І.О.

кандидат економічних наук,
викладач кафедри економіки та менеджменту,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

**ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ:
ОСОБЛИВОСТІ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ**

У статті обґрунтовано роль національних моделей соціальної відповідальності бізнесу у забезпеченні відповідальної ділової практики та сталого розвитку. Здійснено порівняльну характеристику американської та європейської моделей соціальної відповідальності бізнесу, визначено характерні особливості, переваги та недоліки європейського підходу до забезпечення соціальної відповідальності бізнесу. Досліджено систему державного регулювання та стимулювання соціально відповідальної поведінки підприємницьких структур країн Європи та виявлено тенденції розвитку соціальної звітності та організаційних форм руху за соціальною відповідальністю. Проаналізовано політику керівних органів Європейського Союзу у сфері соціальної відповідальності бізнесу, з'ясовано можливості запозичення елементів європейського підходу для підвищення відповідальності вітчизняних підприємств.

Ключові слова: соціальна відповідальність бізнесу, національна модель соціальної відповідальності бізнесу, європейська модель соціальної відповідальності бізнесу, державне регулювання та стимулювання соціальної відповідальності бізнесу, соціальна звітність.

**ЕВРОПЕЙСКАЯ МОДЕЛЬ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ БИЗНЕСА:
ОСОБЕННОСТИ, ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДЛЯ УКРАИНЫ**

Ворончак И.О.

В статье обоснована роль национальных моделей социальной ответственности бизнеса в обеспечении ответственной деловой практики и устойчивого развития. Осуществлена сравнительная характеристика американской и европейской моделей социальной ответственности бизнеса, определены характерные особенности, преимущества и недостатки европейского подхода к обеспечению социальной ответственности бизнеса. Исследована система государственного регулирования и стимулирования социально ответственного поведения предпринимательских структур стран Европы, а также выявлены тенденции развития социальной отчетности и организационных форм движения за социальную ответственность. Проанализирована политика руководящих органов Европейского Союза в сфере социальной ответственности бизнеса, выяснены возможности заимствования элементов европейского подхода для повышения ответственности отечественных предприятий.

Ключевые слова: социальная ответственность бизнеса, национальная модель социальной ответственности бизнеса, европейская модель социальной ответственности бизнеса, государственное регулирование и стимулирование социальной ответственности бизнеса, социальная отчетность.

**EUROPEAN MODEL OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY:
FEATURES, PROGRESS TRENDS AND PROSPECTS FOR UKRAINE**

Voronchak Ivan

The article substantiates the role of national models of corporate social responsibility in ensuring responsible business practices and sustainable development. The essence of national models of corporate social responsibility is determined as stable, typical, anticipated and approved algorithms of business behavior in relation to social needs, ways of responding to the actual problems and threats of the private sector, mechanisms of cooperation with a wide range of stakeholders. The comparative characterization of American and European models of corporate social responsibility is carried out in context of their implementation directions: personnel, natural environment, charity, interaction with local communities, management evaluating and reporting. The main features, advantages and disadvantages of the European approach to ensuring corporate social responsibility are determined. The system of government regulation and stimulation of socially responsible behavior of business structures in European countries is explored. The development tendencies of social accountancy are revealed, main its systems and technologies are described (ISO 26000, GRI 101-400, SA 8000:2014, AA1000AS). Modern organizational forms of social movement for corporate responsibility are defined. The policy of European Union governing

organs in the area of social corporate responsibility is analyzed. The possibilities of using some elements of the European approach for raising the corporate responsibility at the Ukrainian enterprises are determined, such as: providing tax incentives and moral encouragement of social investment and responsible enterprises; strengthening of state and public control over the human rights in labor relations and the influence of economic activity on environment; introduction of non-financial reporting for companies represented on stock exchanges, participated in public procurement, public-private partnership projects, etc.; developing the structures of tripartism at the meso and macro level of social and labor relations, adaptation of tetra- and multipartism models.

Keywords: corporate social responsibility, national model of corporate social responsibility, European model of corporate social responsibility, government regulation and stimulation of corporate social responsibility, social accountancy and reporting.

Постановка проблеми. Лідерство країн ЄС у просуванні принципів сталого розвитку та відстоюванні прав людини зумовило поступове утвердження більш комплексного погляду на роль бізнесу у забезпеченні суспільного добробуту. Як стверджується в одному з програмних документів Єврокомісії, «дії підприємств мають істотний вплив на життя громадян країн ЄС ... не лише з погляду продукції і послуг, які вони пропонують, та робочих місць і можливостей, які вони створюють, а й із погляду умов праці, прав людини, здоров'я, довкілля, нововведень, освіти й навчання» [1, с. 2]. Таке розуміння меж відповідальності бізнесу, підкріплене системою нормативних актів на національному та загальноєвропейському рівнях, а також громадською думкою, перетворило принцип соціальної відповідальності бізнесу (СВБ) на одну із засадничих умов господарської діяльності на спільному європейському ринку. Підходи до практичної реалізації концепції СВБ, що сформувалися у специфічних умовах економічної та політичної інтеграції, адаптація попереднього досвіду благодійності, соціального діалогу, природоохоронної політики провідних країн ЄС, створили, на думку більшості дослідників, специфічну «європейську модель» СВБ як соціально-економічний вимір т. зв. «рейнської моделі капіталізму», принципово відмінну від північноамериканської (США), азійської (Японія) тощо. Для нашої держави особливе практичне значення має питання оптимальності застосування в Україні саме європейської моделі СВБ, що актуалізується утвердженням ролі ЄС як ключового торговельно-економічного партнера нашої країни (23,032 млрд. дол., або 40% експорту, 26,285 млрд. дол., або 42% імпорту в 2018 р. [2]) та перспективами подальшої інтеграції України до спільного ринку, а, отже, необхідністю пристосування до європейських правил ведення бізнесу (як законодавчо закріплених, так і «неявних», що просуваються засобами «м'якої сили»).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади концепції СВБ сформульовано в працях Г. Боуена, К. Девіса, П. Друкера, А. Керолла, В. Фредеріка, Р. Фрімена та ін. Дослідження сутності і ознак національних моделей СВБ та їх класифікація проведено А. Зінченко, В. Івановою, М. Саєнсу, М. Саприкіною, М. Марінетто тощо. Характеристика європейської моделі СВБ та її модифікацій здійснена Л. Альбаредою, С. Аронсом, Р. Велфордом, Б. Летікою, Дж. Муном, М. Холджем, А. Шулузом. Перспективи використання міжнародного досвіду у становленні національної моделі СВБ в Україні розглядаються в роботах О. Грішнєвої, А. Колота, М. Мурашка, О. Олійника, Ю. Саєнка, І. Царика та ін. Проте проблема аналізу механізму формування та сутнісних ознак європейської моделі

СВБ в контексті порівняння з альтернативними підходами залишається невирішеною, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення особливостей формування та специфічних рис європейської моделі СВБ, її переваг та недоліків, а також можливостей адаптації у вітчизняних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Попри різноманітність підходів до вияву СВБ на корпоративному рівні, узагальнення досвіду відповідальних ділових практик у країнах із ринковою економікою та їх порівняння дає змогу виділити т. зв. «національні моделі СВБ» як типові, очікувані та схвалені алгоритми поведінки бізнесу щодо суспільних потреб, способи реагування приватного сектору на актуальні виклики і загрози, механізми співпраці із широким колом «зацікавлених сторін». Дослідження таких моделей є ключем до ефективного використання потенціалу СВБ.

Тривалий час СВБ сприймалася як феномен, характерний для англосаксонської моделі капіталізму. Її зародження у США як стилю поведінки підприємця/менеджера (Е. Карнегі, Дж. Рокфеллер, Р. Вуд) та сфери наукових досліджень суттєво випередило актуалізацію даної проблематики в інших країнах та забезпечило сприйняття американської моделі СВБ як класичної, утвердження відповідного розуміння СВБ як «системи діяльності підприємства, що сприяє соціальному розвитку компанії, її співробітників та суспільства» [3, с. 32], акцентування уваги на таких ознаках СВБ, як саморегульованість, добровільність у визначенні форм і масштабів внеску у суспільний добробут, орієнтація на підтримку малозабезпечених верств населення, освіти, медицини, місцевих громад. Із цього погляду можливим є сприйняття європейського підходу до СВБ як вторинного, похідного, як адаптації апробованої у США практики до місцевих умов. Обмеженість такого трактування генезису європейської моделі СВБ стає очевидною під час зіставлення передумов та особливостей її формування з американською (табл. 1).

Узагальнення зазначених відмінностей дає змогу стверджувати, що на противагу індивідуалізованому і креативному підходами до СВБ у США європейська модель СВБ апелює до таких цінностей, як прозорість, керованість, стабільність, надійність. Відносна важливість і система ціннісних орієнтацій ключових зацікавлених сторін визначає відповідний інструментарій реалізації СВБ за її ключовими напрямками (табл. 2).

Тобто європейська модель СВБ зосереджена, передовсім, на веденні основної діяльності у відповідальний спосіб. У даній моделі СВБ це – складова частина процесу створення доданої вартості, що максимізує

Таблиця 1. Американська та європейська моделі СВБ: чинники формування

Чинники формування	США	Європа
Релігійно-філософські основи господарського життя	протестантська етика, «американська мрія», недоторканність приватної власності, американська винятковість, «теорія фронтіру»	соціальна доктрина католиків (Південна Європа) та протестантів (Північна Європа), теорія суспільного договору, концепція природних прав людини
Домінуючі суспільні цінності та культурні особливості	індивідуалізм, конкуренція, наполеглива праця, лідерство, процвітання, громадянська активність	прагматизм, пріоритет особистих і сімейних інтересів, солідарність, добробут (специфічні для різних країн)
Основний ініціатор	менеджер, підприємець	урядові структури, суспільство
Роль держави	мінімальне державне регулювання, податкові пільги, рейтинги	регулювання за допомогою норм, стандартів, законів, нагород і стимулів
Роль бізнесу в соціально-трудовах відносинах	відсутність традицій конфронтації між працею і капіталом, нечисленність і конформізм профспілок	значний досвід пошуку компромісу між працею і капіталом, впливовість профспілкового руху
Ключові зацікавлені сторони бізнесу	акціонери, споживачі, місцеві громади, малозабезпечені, ЗМІ	споживачі, персонал, профспілки, держава, інститути громадянського суспільства

Таблиця 2. Американська та європейська моделі СВБ: інструменти реалізації

Напрями реалізації	США	Європа
Персонал	дотримання прав персоналу, індивідуальний соціальний пакет (соціальне страхування)	виробнича демократія, колективні договори, розвиток людських ресурсів і соціальної інфраструктури
Навколишнє природне середовище	екологічність товарів і послуг, енергозбереження, утилізація відходів	зміни клімату, забруднення довкілля, впровадження відновлювальних видів енергії й екологічно чистих технологій
Благодійність, взаємодія з місцевими громадами	стратегічна філантропія, волонтерство, соціальний маркетинг, вирішення місцевих проблем, фінансування культури, освіти, медицини	заохочення благодійної діяльності через податкові пільги; громадський контроль діяльності підприємств у сфері філантропії
Управління та звітність	розвинена бізнес-етика, стандарти корпоративного управління, жорсткі норми розкриття інформації	обов'язкове або добровільне звітування, поширення міжнародних стандартів оцінки і звітності

вигоди для суспільства, підвищуючи і конкурентоспроможність самого бізнесу.

Визначальною характеристикою європейської моделі є провідна роль державних інституцій у регулюванні та стимулюванні СВБ. Типові форми інституційної підтримки СВБ: призначення міністра з питань СВБ (Велика Британія), міністра з питань сталого розвитку (Франція); ініціативи з підвищення обізнаності, розуміння СВБ, організація семінарів і досліджень, розроблення стратегій сталого розвитку (Австрія, Данія, Франція, Німеччина, Велика Британія); формування координаційних комітетів із представників роботодавців, профспілок, громадськості; співпраця уряду та бізнесу в проектах сталого розвитку, СВБ та бізнес-етики (Австрія, Німеччина); обов'язкове звітування компаній щодо соціальних, екологічних і економічних наслідків діяльності (Франція, Велика Британія) [4, с. 31–33]. У цілому 15 із 27 держав – членів ЄС мають національні структури та нормативні акти щодо просування СВБ [5, с. 5].

Наднаціональний рівень регулювання СВБ представлений секторальними керівними та методичними документами. Наприклад, у 2013 р. Єврокомісією опубліковано галузеві керівництва щодо впровадження розроблених ООН принципів поведінки бізнесу у сфері прав людини для нафтогазової промисловості, рекрутингових агентств, сфери інформаційно-комунікативних технологій тощо [1, с. 60]. Кожне керівництво містить рекомендації з імплементації практик СВБ у щоденні бізнес-опера-

ції відповідної галузі, відпрацьовані методи та приклади їх застосування.

Державна політика спрямована на заохочення відповідальної ділової практики через систему фінансових стимулів: пільги для інвесторів у депресивних регіонах (Велика Британія); співфінансування робочих місць для працівників з обмеженими можливостями, податкові пільги для соціально активних підприємств (Італія); фінансова підтримка малих та середніх підприємств у сфері екології та добросовісної торгівлі (Німеччина); пільги соціальним інвестиціям приватного і «третього» сектору (Іспанія). Інший інструмент – соціальні відзнаки і нагороди за кращу практику СВБ. Так, починаючи з 2013 р. Єврокомісія спільно з CSR Europe фінансують «Європейську відзнаку з СВБ», щорічне присудження якої має значний суспільний резонанс та стимулює національні асоціації та уряди країн Європи до розроблення власних нагород за СВБ. На національному рівні поширеною є практика нагородження підприємств відзнаками за впровадження рівних можливостей, відкритість для клієнтів і партнерів, визначення найбільш соціально відповідальних компаній (Австрія, Данія, Франція, Німеччина). Специфічні відзнаки: соціальна відзнака для продукції, яка відповідає конвенціям МОП (Бельгія); індекс відповідальності щодо персоналу (Данія); відзнака за дотримання принципу рівності статей (Люксембург); відзнака для найкращих соціальних проектів (Іспанія); нагорода за поліпшення умов праці та безпеку на виробництві (Греція); нагорода у сфері етики бізнесу (Польща)

тощо [4, с. 35–37]. Наявність такого різноманітного інструментарію розширює можливості опосередкованого впливу на бізнес для його орієнтації на бажані механізми участі у розв'язанні проблем економічного, соціального, екологічного розвитку. Перетворення «добровільної» СББ на «регульовану» СББ є характерним для більшості країн ЄС та у цілому позитивно сприймається самими діловими колами.

Важливим складником європейської моделі СББ є застосування стандартизованих методик оцінювання та звітності про результати програм СББ. Зокрема, суттєва роль відводиться підтримці керівними органами ЄС використання стандарту ISO 26000 «Керівництво із соціальної відповідальності». Ключові ініціативи зі звітності:

1) «Глобальна ініціатива звітування» (GRI) пропонує модульний підхід до оцінки внеску підприємства у забезпечення сталого розвитку. Три універсальні стандарти (GRI 101 «Основи», GRI 102 «Загальний опис», GRI 103 «Підходи до управління») придатні для використання будь-якою організацією та можуть доповнюватися специфічними звітами за темами: економічним (GRI 200), екологічним (GRI 300), соціальним (GRI 400);

2) «Міжнародна соціальна звітність» (SAI), розробник системи моніторингу і сертифікації умов праці SA 8000:2014, пропонує інструментарій самооцінки та зовнішньої незалежної оцінки у сфері прав персоналу;

3) AccountAbility – розробник серії стандартів AA1000AS, зручних засобів оцінювання ефективності співпраці організації з її зацікавленими сторонами;

4) «Міжнародна організація стандартизації» (ISO), автор стандарту ISO 26000, який містить рекомендації щодо побудови, здійснення і оцінки стратегії соціальної відповідальності в усіх її аспектах – від технології до екологічних правил, сталого розвитку та інфраструктури. Хоча ISO 26000 не забезпечує сертифікацію, аналогічну іншим стандартам ISO, він пропонує методику організації етичної та прозорої діяльності, що дає змогу врахувати очікування стейкхолдерів, законодавчі вимоги і міжнародні норми поведінки незалежно від сфери діяльності чи розміру організації.

Специфічною європейською тенденцією є поступовий перехід від добровільного до обов'язкового звітування за принципом «потрійної звітності» (Triple Bottom-Line): фінансові, соціальні, екологічні показники. Зокрема, починаючи з 2017 р. в ЄС для банків і страхових компаній, а також підприємств із чисельністю персоналу понад 500 осіб нефінансова звітність є обов'язковою, а її форма регулюється директивою Європарламенту «Щодо розкриття нефінансової інформації» [5, с. 4–5].

Одним із суттєвих чинників гармонізації підходів до СББ в ЄС є послідовна політика Єврокомісії щодо підтримки соціально відповідальної ділової практики компаній. У 2011 р. Європейська Комісія затвердила оновлену «Стратегію розвитку СББ», яка поєднала горизонтальний підхід до просування СББ і систему стимулюючих інструментів для окремих секторів економіки. За результатами реалізації стратегії у березні 2019 р. опубліковано звіт Corporate Social Responsibility, Responsible Business Conduct and Business & Human Rights: Overview of Progress, в якому подано огляд діяльності європейських структур щодо просування СББ та проаналізовано прогрес в імплементації принципів СББ. Найбільш актуальні аспекти

СББ знайшли відображення в директивах Єврокомісії: щодо расової рівності, щодо захисту прав дітей, щодо поліпшення гендерного балансу на керівних посадах компаній, щодо запобігання дискримінації працівників-емігрантів, щодо трудових прав осіб з обмеженими можливостями тощо.

Ще одним важливим аспектом «колективізації» СББ на противагу індивідуальному підходу, характерному для США, є поширення практики участі підприємств у національних, регіональних, галузевих та глобальних асоціаціях, форумах та об'єднаннях, які просувають СББ-тематику. До організацій, що об'єднують лідерів бізнесу для просування ідей СББ на європейському континенті, можуть бути віднесені:

– Європейська організація з СББ (CSR Europe), ділова мережа, що об'єднує 46 корпоративних членів, 42 національні організації, понад 10 тис. компаній, які відстоюють розуміння ключової ролі бізнесу у забезпеченні інноваційних підходів до подолання викликів сучасності;

– міжнародний форум лідерів бізнесу (IBLF) зі штаб-квартирою в Лондоні, яка сприяє підтримці інтернаціональних компаній у відповідальній діловій практиці, зниженню репутаційних ризиків, проведенню антикорупційних експертиз та побудові довірчих відносин з партнерами;

– Європейський альянс за СББ (приватних компаній та національних асоціацій роботодавців), що займається розробленням практичних інструментів управління СББ.

На галузевому рівні ЄС діють 43 комітети із соціального діалогу, що охоплюють більшість секторів економік країн-учасниць [1, с. 32], результатом їхньої діяльності є спільні декларації, керівництва, семінари та звіти. Така практика є не лише засобом обміну досвідом та пропаганди відповідального підходу до ведення бізнесу, а й важливим інструментом «дифузії СББ», що дає змогу залучити до реалізації програм СББ на локальному рівні представників малого та середнього бізнесу, неспроможних до самостійних масштабних ініціатив.

Необхідним драйвером підвищення ефективності СББ в умовах розвитку цифрової економіки став розвиток загальноєвропейських online-платформ обміну інформацією, фіксування та попередження випадків безвідповідальної ділової практики. Серед важливих ініціатив ЄС щодо СББ у мережі Internet: «Загальноєвропейська директива щодо електронної комерції», «Рекомендації щодо запобігання поширенню нелегального онлайн-контенту», «Кодекс для запобігання дезінформації», Інтернет-форум ЄС проти терористичного контенту в мережі тощо.

Сприйняття СББ як частини стратегії компанії, спрямованої на примноження її нематеріальних активів, зумовило зростання потреби у професійних кадрах для управління соціальними відносинами та, відповідно, стимулювало появу освітніх програм із підготовки менеджерів зі СББ у провідних ЗВО Європи. Так, у 2018 р. до топ-10 магістерських програм із СББ за рейтингом впливового освітнього порталу find-mba.com увійшли MBA-програми Бізнес-школи Оксфордського університету, Бізнес-школи Університету Ексетера, Бізнес-школи ІЕ (Мадрид), Нантської школи менеджменту Audencia, Роттердамської школи менеджменту Університету бізнесу Erasmus [6]. Формування

відповідних фахівців забезпечується викладанням курсів: «Соціальне підприємництво та інновації», «Соціальні фінанси», «Стале глобальне підприємство», «Бізнес, суспільство і сталий розвиток» тощо.

Таким чином, спільні зусилля ділових кіл, урядових структур, організацій «третього сектору» ЄС забезпечують значний прогрес у просуванні СВБ. Серед конкретних результатів: 1 900 підприємств-підписантів Глобального договору ООН, 140 транснаціональних корпорацій зі штаб-квартирами в ЄС, що уклали угоди з глобальними чи європейськими профспілковими організаціями, 700 учасників загальноєвропейської ініціативи за поліпшення умов праці (The Business Social Compliance Initiative), 850 щорічних звітів за стандартами GRI [7]; а в більш широкому трактуванні – участь бізнесу у поліпшенні умов життя і праці, зменшенні числа випадків дискримінації у трудових відносинах, подоланні корупції, переорієнтації на енергоощадні, мало- та безвідходні технології, поступовій відмові від невідновних джерел енергії, що безпосередньо впливає на якість життя громадян країн ЄС – критерій більш важливий, аніж власне економічні показники.

Слід відзначити, що поступове зближення правового поля СВБ залишає також місце для регіональних і національних особливостей практики СВБ у рамках ЄС, що дає змогу окремим авторам [8, с. 60] стверджувати про існування особливої «скандинавської моделі СВБ» із домінуючою роллю держави та обмеженістю «соціальних пожег» приватного бізнесу чи регіональних підмоделей: центральноєвропейської, балтійської, західнобалканської [9]. Також можливим є виокремлення специфічних ознак «британської» моделі СВБ, її подальше відособлення в контексті Brexit та в перспективі – утвердження як «проміжної» з погляду американського та європейського підходів.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, аналізуючи національні особливості в розумінні та застосуванні концепції СВБ, можна стверджувати, що в суспільному дискурсі США та Європи тотожні поняття суттєво відрізняються з погляду цілей, форм, засобів, відносно впливовості зацікавлених сторін, механізмів стимулювання тощо.

До принципових особливостей європейського підходу до розуміння ролі бізнесу в суспільному розвитку належать:

- специфіка становлення СВБ в умовах суспільної дискусії про переваги ринкової та централізованої

економіки, впливовості соціал-демократичних партій та рухів, становлення концепцій «консьюмеризму» та «якості життя»;

- «контрольованість» та «регульованість» СВБ на протигаву класичній «добровільній» моделі американського бізнесу;

- поширення систем верифікації якості СВБ-практик та організаційного оформлення руху за СВБ;

- професіоналізація та спеціалізація менеджменту СВБ і, відповідно, зростаюча увага системи вищої освіти до підготовки фахівців з управління корпоративними соціальними програмами та відносинами;

- гармонізація зусиль національних урядів та керівних органів ЄС у створенні чітких та зрозумілих для бізнесу і стейкхолдерів стандартів СВБ.

До умовних недоліків європейської моделі слід віднести обмеженість приватної ініціативи у СВБ високим рівнем оподаткування та регулювання бізнесу, що звужує можливості використання потенціалу СВБ к маркетинговій (зокрема, брендинговій) політиці та, як наслідок, об'єктивно знижує інтерес компаній до індивідуальних програм та проектів у сфері СВБ.

Спільною рисою у суспільній свідомості громадян України та країн Західної Європи є переконання у необхідності пошуку рівноваги між вільним ринком і соціальним забезпеченням, гарантованим державою. У такому контексті європейська модель СВБ є привабливою та прийнятною для адаптації в умовах нашої держави. Зокрема, доцільним є запозичення таких елементів:

- лідерство урядових інституцій у пропаганді СВБ, її переваг для суспільства;

- надання податкових пільг та моральне заохочення соціальних інвестицій і відповідальних підприємств;

- посилення державного та громадського контролю над дотриманням прав людини у трудових відносинах, за впливом господарської діяльності на навколишнє середовище;

- запровадження обов'язкової соціальної (нефінансової) звітності для підприємств, що представлені на фондових біржах, беруть участь у держзакупівлях, проектах державно-приватного партнерства тощо;

- розвиток структур трипартизму на мезо- та макро-рівні регулювання соціально-трудова відносин, поступова адаптація моделей тетра- та мультипартизму як реакція на структуризацію громадянського суспільства.

1. *Corporate Social Responsibility, Responsible Business Conduct and Business & Human Rights: Overview of Progress: European commission staff working document. Brussels, 20.3.2019. SWD(2019) 143 final. URL: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/34482/attachments/1/translations/en/renditions/native> (дата звернення: 12.04.2019).*

2. *Зовнішньоторговельний баланс України у 2018 році. Експрес-випуск Державної служби статистики України. 14.02.2019. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2019/02/17.pdf> (дата звернення: 12.04.2019).*

3. *Bowen Howard R. Social Responsibilities of the Businessman. New York : Harper & Row, 1953.*

4. *Соціальна відповідальність бізнесу: розуміння та впровадження. URL: http://www.un.org.ua/files/Concept_Paper.pdf (дата звернення: 12.04.2019).*

5. *DIRECTIVE 2014/95/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 22 October 2014 amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups Official Journal of the European Union. 15.11.2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0095&from=EN> (дата звернення: 12.04.2019).*

6. *Top Business Schools for Sustainability / CSR / Social Entrepreneurship 2018 URL: <https://find-mba.com/lists/top-business-school-by-speciality/top-business-schools-for-sustainability-csr-social-entrepreneurship> (дата звернення: 12.04.2019).*

7. *A renewed EU strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility / Communication from the commission to the European parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions. Brussels, 25.10.2011 COM(2011) 681 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0681&from=EN> (дата звернення: 12.04.2019).*

8. *Корпоративна соціальна відповідальність: моделі та управлінська практика : посібник / М.А. Саприкіна та ін. ; за наук. ред. О.С. Редькіна. Київ, 2011. 480 с.*

9. *Leticia Bartol. Three CSR models in new European Union member states and candidates countries. CSR PAPER 43. 2008, December 2008. URL: <http://www.feem.it/Feem/Pub/Publications/CSRpapers/default.htm> (дата звернення: 12.04.2019).*

E-mail: i.voronchak@gmail.com